

Ragsana HASANOVA¹

“MADONNA VE ÇOCUK” TABLOSUNUN RESTORASYONU

Özet

Bozulmakta olan değerli müze eserlerinin restore edilip hayata döndürülmesi, sanat eserlerinin korunup gelecek nesillere ulaştırılmasında önemli bir yer tutmaktadır. 50’li yılların ikinci yarısında Azerbaycan Cumhuriyetinde eserlerin restorasyonuna önem verilmiş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Ferhat Hacıyev ile Merkez Laboratuvarın “Yağlı Boya Eserlerin Restorasyonu Bölümü”nün restoratörleri pek çok ekip çalışmalarında bulunmuşlardır. Tahribat ve bozulma derecelerine göre farklılaşan birçok yağlı boya tabloların içerisinde en zor olanlardan birinin restorasyonu için 14 Ağustos 1987 yılında karar verildi ve çalışmaya başlandı. Bu eser de “Madonna ve Çocuk” tablosudur. 238/2108 envanter numara kayıtlı, ressamı ve yapım tarihi belli olmayan bu yağlı boya tablo 75 x 65 cm boyutlarındadır. R. MUSTAFAYEV adına Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesinin “Tasviri Sanat” deposunda kayıtlı olan eserin restorasyonuna 27 Ağustos 1987 yılındaki Restorasyon Komisyonunun № 6 protokolüyle başlandı. Bu makalede “Madonna ve Çocuk” tablosunun restorasyon aşamaları konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat Eserleri, Restorasyon, Konservasyon, Envanter, Yağlı Boya Tablo Restorasyonu.

RESTORATION OF PAINTINGS “MADONNA AND CHILD”

Abstracts

Of artifacts of precious deteriorating museum, be restored and brought back to life preserving the works of art to be conveyed to future generations it is very important. Of 50th year the second half in the Republic of Azerbaijan given the importance of the restoration works and studies have been initiated. Ferhat Hacıyev and Central Laboratory of "Oil Painting Restoration Works Department" restorers many studies have carried out. Damage and deterioration differ according showing to the of degree many oil paintings artifacts most difficult one of his works restoration of 14 August 1987 began work in of the year. Inventory number

¹Öğretim Görevlisi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, ragsana.hasanova@batman.edu.tr

238/2108 painter and construction date uncertain "Madonna and Child" the size of oil paintings 75 x 65 cm. R. MUSTAFAYEV on behalf Azerbaijan State Museum of Fine Arts "visual arts" is registered in the store, the restoration of artifacts 27 August 1987 restoration began with the № 6 permission of the commission. In this article, "Madonna and Child" will be the subject of the painting for the restoration stage.

KeyWords: Works of Art, Restoration, Conservation, Inventory, Restoration of oil paintings.

1. GİRİŞ

Yağlı boya tabloların restorasyonu fikri, şüphesiz, sanat eserlerinin “değeri” kavramı ortaya çıktığında oluşmaya başlamıştır. Bozulmakta olan değerli müze eserlerinin restore edilip hayata döndürülmesi, sanat eserlerinin korunup gelecek nesillere ulaştırılmasında önemli bir yer tutmaktadır. 50’li yılların ikinci yarısında Azerbaycan Cumhuriyetinde eserlerin restorasyonuna önem verilmiş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır². O yıllarda uzman ressam-restoratör Ferhat HACIYEV’in teşebbüsüyle Rüstem MUSTAFAYEV adına Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesinde küçük bir atölyede tabloların restorasyonu başlamıştır. 1971 yılında müzenin bilimsel çalışmalar bölümünün bünyesinde faaliyet gösteren atölyeye “Merkezi Restorasyon Atölyesi” adı verildi ki, bu da Ferhat Hacıyev’in tek başına büyük çapta yaptığı restorasyon çalışmalarına bağlıydı. Merkezi Restorasyon Atölyesine sanatın tüm dallarına ait ressam-restoratörler alınmaya başlandı. 1981 yılında, kendisine bilimsel statü verilerek bilimsel araştırma merkezine çevrilen kurum, “Müze Servetleri ve Hatıra Eşyalarının Bilimsel Restorasyon Merkezi” adını aldı³.

Ferhat Hacıyev, Müze Servetleri ve Hatıra Eşyalarının Bilimsel Restorasyon Merkezi’nin genel müdürü olmakla beraber, aynı zamanda merkezde kurulan dört büyük şubeden birinin “Yağlı Boya Eserlerin Restorasyonu Bölümü”nün de müdürlüğünü yapmaktaydı. 1957 yılında tablo restorasyonuna başlayan Ferhat HACIYEV, birçok müzedeki tabloların restorasyonunu yapmakla beraber, esasen R. MUSTAFAYEV adına Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesi’nin 1000 den fazla yağlı boya tablonun restorasyonunu ve konservasyonunu ustalıkla yapmıştır. Restorasyonunu yaptığı ünlü eserlerden bazıları: Vereşagin P.P “Livadiya” (Enva:999, keten, yağlı boya), Ayvazovski İ.K “Aylı Gece” (Enva:187/2368, keten, yağlı boya), Brodski İ.İ “H.Z. Tağıyevin Portresi” (Enva:4392/743, keten, yağlı boya)⁴.

Restorasyon Latince *restauro* “onarıyorum” fiilinden esinlenerek *restauratio* “restorasyon” kelimesinden gelişmiştir. Restorasyon işlemleri uygulanacak eserlere yöntem ve kimyasal seçimi başlanıldığında karşımıza çıkan en önemli sorulardan biri “Restoratör neyi yapabilir ve ya neyi yapamaz?” sorusudur. Daha bu yakın zamana kadar tablo restorasyonu denildiğinde eksik boya kısımlarının yeni boyalarla kapatılması ve üzerinin taze vernikle kaplanması akla geliyordu. Tabii ki, şimdi hiç kimse açıkça önceki restoratörlerin yanlış yolunu takip etmeye ve boyaları kararmış tabloları yeni boyalarla canlandırmaya cesaret edemez. Ama ne yazık ki, hala

² G. HACIYEVA. “Sanat eserlerinin bilimsel restorasyon problemleri”. Edebiyat ve Güzel Sanatlar Gazetesi. Bakü. 1984. 24 Haziran. №26 (2109). s 13.

³ H. BABAYEV. “Дороги жизни ФАРХАДА ГАДЖИЕВА (Ferhat HACIYEV’in hayat yolu)”. Vışka gazetesi. Bakü, 1999. s 7.

⁴ G. HACIYEVA, H. BABAYEV. “Restoratör-ressamların ilk Cumhuriyet sergisi”. Katalog. Bakü. 1977. s 7.

“restoratör” olarak adlandırılan ustalar tarafından bu tür restorasyonlar uygulanmaktadır.

Ferhat Hacıyev’in rehberlik ettiği restorasyon merkezinde onarımı yapılan eserlere restorasyonun beş ana prensibi hala uygulanmaktadır:

1. Restorasyon esnasında restoratörün kendi resim yapma tarzıyla ressamın orijinal üslubunun değiştirilmemesidir. Bu prensip her bir restoratörün uyması gereken en önemli ve en birinci kuraldır.
2. Restorasyonu yapılan esere restoratörün kendi hayal gücüne dayanarak eserde olmayan her hangi bir detayı eklememesi veya değiştirmemesi. Eserin bütünlüğünün korunması ve tarihi değerinin değişmemesi açısından bu kural önemlidir.
3. Öncelikle eseri bozan ve yıpratıcı nedenleri ortadan kaldırmak ve eser üzerinde oluşan tüm yabancı birikim ve katmanlarını temizlemek gerekir. Eserin belirli yerlerinde oluşan kayıpların tamamlanması konusu, her zaman özel restorasyon komisyonunda tartışılmalıdır.
4. Eserin yapım tekniğinin, ana maddelerinin kimyasının ve kullanılan kimyasal maddelerin reaktif faaliyet karakterinin bilgisine sahip olmadan her hangi bir restorasyon uygulamasının yapılması kesinlikle yasaktır. İçeriği bilinmeyen veya gizli tutulan kimyasalların esere uygulanmasına izin verilmemelidir.
5. Yapılan restorasyon uygulamaları geri dönüşümlü olmalıdır. Restorasyonun başından sonuna kadar yapılan çalışmalar ve kullanılan tüm kimyasallar “Taşınabilir veya Taşınamaz Eserlerin Restorasyon Envanteri”ne geçirilmelidir⁵.

2. “Madonna ve Çocuk” tablosunun restorasyon öncesi analizi.

Ferhat Hacıyev ile Merkez Laboratuvarın “Yağlı Boya Eserlerin Restorasyonu Bölümü”nün restoratörleri birçok ekip çalışmalarında bulunmuşlardır. Tahribat ve bozulma derecelerine göre farklılaşan birçok yağlı boya tabloların içerisinde en zor olanlardan birinin restorasyonu için 14 Ağustos 1987 yılında karar verildi ve çalışmaya başlandı. Bu eser de “Madonna ve Çocuk” tablosudur. 238/2108 envanter numarada kayıtlı, ressamı ve yapım tarihi belli olmayan bu yağlı boya tablo 75 x 65 cm boyutlarındadır. Ortaçağ resim sanatında Hz. Meryem ve çocuğu Hz. İsa peygamber çok sık kullanılan bir dini figürdü. Madonna, tasviri sanatın farklı dallarında; heykel ve ya resim sanatında Meryem’in bebek/çocuk İsa ile birlikte resmedildikleri tasvirlerle verilen genel addır. Tabloda kollarında bebek emziren anne tasvir edilmektedir. Kare şeklinde olan tabloda anne ve çocuk yuvarlak bir zemin içerisinde tasvir edilmiştir. Kadın yumuşak ve düşünceli halde çocuğa bakıyor. Tabloda Madonna’nın yüzü yandan gösterilmiştir ve dudaklarında gülümseme yoktur. Çocuk annesinin elinden tutar vaziyette ve onunla göz gözedir. Tablonun restorasyon aşamasında yüzeyindeki kir katmanı temizlenirken, tablonun alt kısmının sağ köşesinde koyu-kırmızı boya üzerine siyah boya ile yazılmış “B”(B) harfi yani, ressamın imzası ortaya çıkmıştır. Müzenin envanter kitabında ve restorasyon envanterinde tabloyla ilgili daha fazla hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Restoratörlerin kanaatine göre tablo ismi “B” ile başlayan bir ressama aittir. Resmin görüntüsü bizde Rönesans dönemine ait olduğu izlenimi veriyor (Resim 1).

R. MUSTAFAYEV adına Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesinin “Tasviri Sanat” deposunda kayıtlı olan eserin restorasyonuna 27 Ağustos 1987 yılındaki Restorasyon Komisyonunun № 6 protokolüyle başlandı.

⁵ М. В. Формоковский. “Консервация и Реставрация Музейных Коллекций”. Москва. 1947, s 7.

Resim 1

“Madonna ve Çocuk” tablosu. Restorasyondan önce. Ön ve arka yüz. Env: 238/2108. 1987⁶

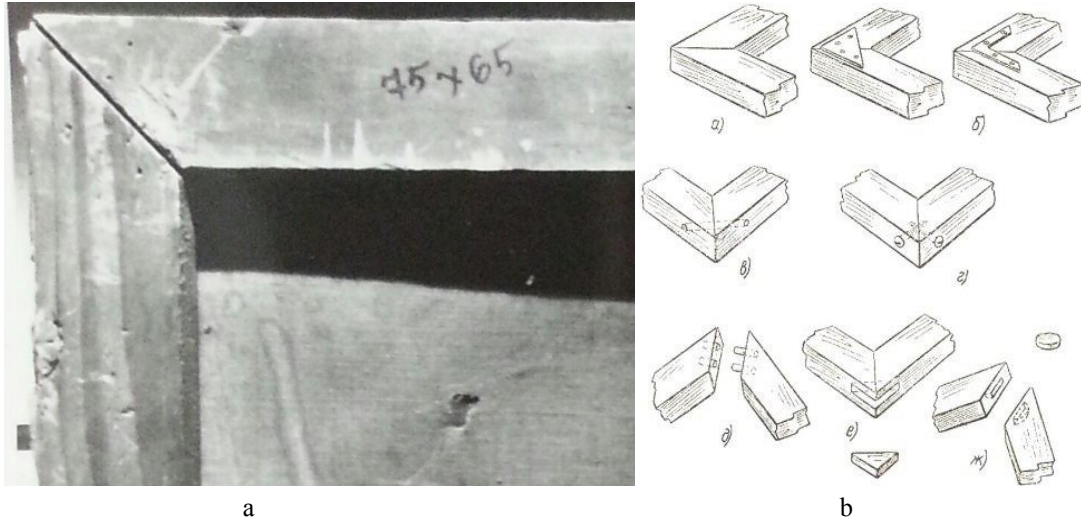
Restorasyonun ilk aşaması, görünüşünün (vizual) analizinin yapılmasıydı. Tablo restorasyonu için tüm kayıtların yapıldığı envanter, arşivden alınarak yapılan tüm aşamalar tek tek incelenmiştir. Envanterin ilk sayfasında eserin envanter numarası, ölçüsü, restorasyona alındığı tarih, alındığı müze, depo ismi vb. kayıtlar yer almıştır. Envanterin 2. sayfasında ise görünüşün analizi restoratör Ferhat Hacıyev tarafından yapılmıştır.

Görünüşün analizi:

Şase: 4 adet çam ağacından yapılan ahşap çıtadan oluşmaktadır. Kör köşeli anahtar sistemli şase çok kirlidir. Ahşap çıtalar koyu kahve renklidir. Ahşapların genişliği 4,6 mm, iç kısmının kalınlığı 1,5 cm ve dış kısmının kalınlığı 2 cm dir. Üst çıtanın üst köşesinden 11 cm ilerlediğimizde siyah mürekkeple yazılan «75 X 65» yazısını ve sağ taraftaki ahşap çubukta “Ж-2108” (Yağlı Boya -2108) yazısı görülmektedir (Resim 2).

Tablonun alt yapı elemanları: Düz örgülü, ince dokulu keten çok kirlidir. Eser üzerinde çok sayıda boya kayıplarını, büyük ölçülerde keten yırtıklarını ve deliklerini görmekteyiz. Sol sınırdan 1 cm iç sağ tarafa doğru ve alt sınırdan 30 cm yukarıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında ketende bir patlaklık mevcuttur.

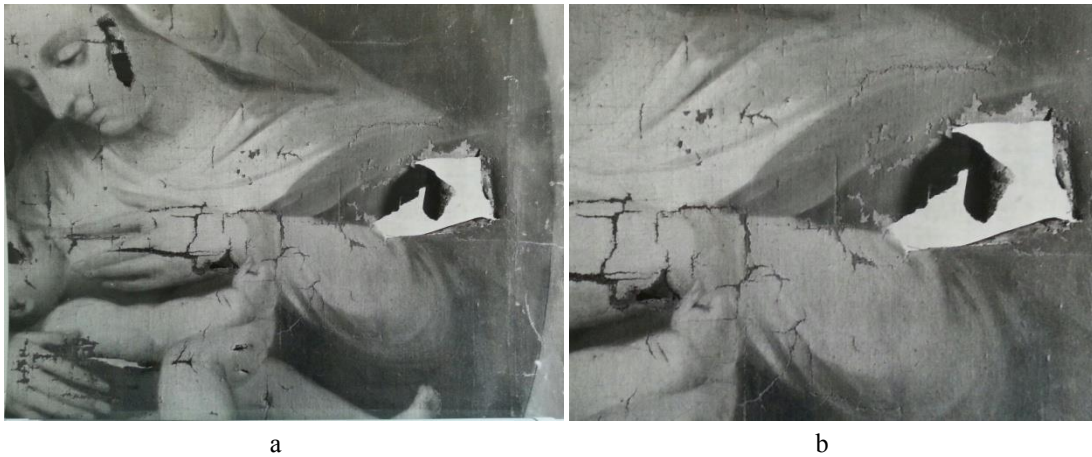
⁶ “Madonna ve çocuk” tablosunun envanter ve fotoğrafları R. MUSTAFAYEV adına Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesinin Tasviri Sanat deposunun arşivden doktora tez çalışması kapsamında 2014 yılın şubat ayında alınmıştır.

Resim 2 (a,b)
“Madonna ve Çocuk” tablosunun şasesi.

Ön yüzündeki kenar patlaklarından birinin uzunluğu 11 cm ve genişliği 3,5 cm dir. Yırtılmış keten arkaya doğru bükülmüştür (Resim 3). Alt ahşap çıtadan 2 cm yukarıya doğru mekanik darbe sonucu yırtılma meydana gelmiştir. Delinmenin ölçüsü 2,5 x 1 cm ve deliğin şekli figürlüdür. Yırtığın alt kısmı mekanik etkinin sonucu olarak iç tarafa doğru bükülmüştür. Tablonun merkezinde mekanik darbe sonucu olarak birkaç 0,5 cm den 1 cm kadar farklı şekilli yırtıklar oluşmuştur. Alt ahşap çıtadan 20 cm yukarı, sağ çıtadan 19 cm sola doğru gidildiğinde kesişme noktasında 6,5 x 0,4 cm ölçüsünde yırtık görülür.

Ketenin dikey istikametinde eski restorasyonların izlerini açıkça görmek mümkündür. Alt ahşap çıtadan 25 cm yukarı, sağ çıtadan 20 cm sola doğru gidildiğinde kesişme noktasındaki bölümde yırtılmış alana ilave edilen ketenden yamayı, yani eski restorasyonu görebiliriz. Yama temele çok sağlam yapıştırılmıştır ve hiçbir deformasyon izi yoktur.

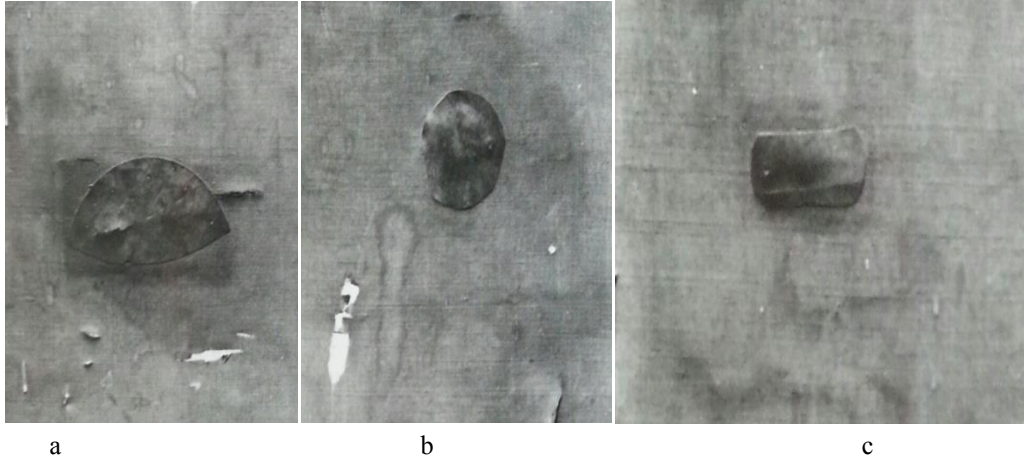

Resim 3 (a,b)
Tablonun ön yüzünde oluşan uzunluğu 11 cm ve genişliği 3,5 cm olan patlak.

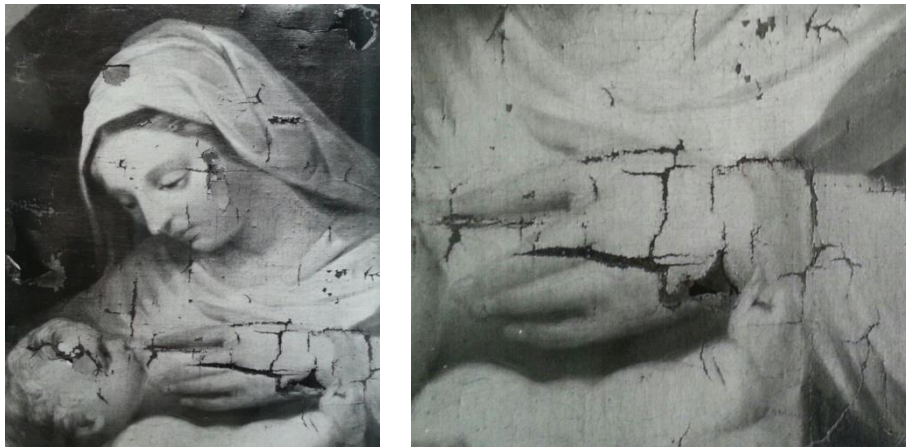
Yamanın altında 8 x 15,5 cm ölçülerinde siyah renkli boya tabakası mevcuttur. Yamanın formu ovaldir ve ölçüsü 14 x 7 cm dir. Yamanın alt kısmında 3 x 0,5 cm ölçüsünde yırtık mevcuttur. Yamanın sağ yarısında 4,5 x 0,2 mm ölçüsünde kesik vardır. Yırtık alanların birleşme yerlerinin

tahrip olması nedeniyle uyumsuzluk oluşmuştur. Şasenin sağ sınırında farklı boyutlarda 3 adet yırtık vardır. Alt kenardan yukarıya doğru 29 cm ve sağ kenardan sola doğru 12 cm ilerlendiğinde kesişme noktasında 2,5 x 1,5 mm bir delik görünür. Alt köşeden 30 cm yukarıya doğru ve sağ kenardan 3,5 cm sola doğru gidildiğinde kesişme noktasında bir yama eklenmiştir. Eklenen yama 2 x 1,7 cm ölçüsünde olup, yırtığın şeklinde kesilmiştir. 6 cm sağ ahşap çitadan sola ve 1,5 cm bu yamadan yukarı gidildiğinde kesişme noktasında 7 x 2,5 cm ölçüsünde ketende yırtık vardır. Bu yırtık kama şeklindedir. Sağ çubuktan 10 cm sola ve yukarıdaki çubuktan 7 cm aşağıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında kararmış 3 cm uzunluğunda yuvarlak yama vardır. 20 cm sağ çubuktan sola ve 16 cm yukarı çubuktan aşağı doğru gidildiğinde kesişme noktasında mekanik darbe nedeniyle temelde kayıp vardır. Kayıp parçanın ölçüleri: 1,5 x 5,5 cm dir. 4,5 cm yukarı çubuktan aşağıya doğru ve 17 cm sol çubuktan sağa doğru gidildiğinde kesişme noktasında eserin temelinde 4,2 x 2,4 cm ölçüsünde yırtık oluşmuştur. 7 cm sol çubuktan sağa ve 19 cm üst çubuktan aşağıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında 5,5 x 2 cm boyutlarında yama vardır (Resim 4-5).

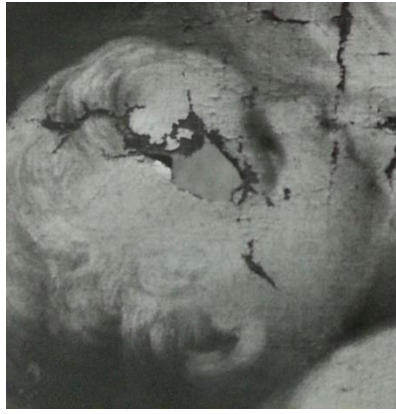
Resim 4 (a,b,c)
“Madonna ve Çocuk” tablosunun ketenindeki eski restorasyon izleri ve yamalar.

Resim 5
“Madonna ve Çocuk” tablosunun ketenindeki boya kayıpları ve yırtıklar.

Astar tabakası: İnce tutkallı astar ile boya tabakası bir birilerine sağlam bir şekilde bağlıdır.

Boya tabakası: İnce ve esnek olan boya tabakasının astarla emiciliği ve bağlantısı yüksektir. Eserin tüm yüzeyi incelendiğinde birçok yerde boya kaybı ve ince bir kir tabakası gözlemlenmiştir. Alt köşede sol taraftan 40 cm sağa doğru ve alt köşeden 6,5 cm yukarıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında 2 x 3 cm ölçüsünde yırtıklar oluşmuştur. Boyası dökülen astar tabakasında keten eksikliklerine rastlanmaktadır. 7 cm sağ köşeden sola doğru ve 35 cm alt köşeden yukarıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında 4 x 9,5 cm büyüklüğünde figürlü delik mevcuttur. Deliğin alt kısmında 2 x 9 cm genişliğinde astar tabakası arkaya doğru yani ters yöne katlanmıştır (Resim 3). Tuvalin üst köşesinden 11,5 cm aşağıya doğru ve 13 cm sağ köşeden sola doğru gidildiğinde kesişme noktasında 0,6 mm ölçüsünde yırtık vardır. Bu alanda boya tabakasının kaybını da görmekteyiz. 22 cm sağ köşeden sola ve 8 cm yukarı köşeden aşağıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında 4 x 3 cm büyüklüğünde temelde yırtık mevcuttur. Bu yırtığa paralel olarak 6,5 cm uzunluğunda yırtık bulunmaktadır (Resim 6).

Resim 6

“Madonna ve Çocuk” tablosundaki çocuğun yüzünde görülen boya kayıpları ve yırtıklar.

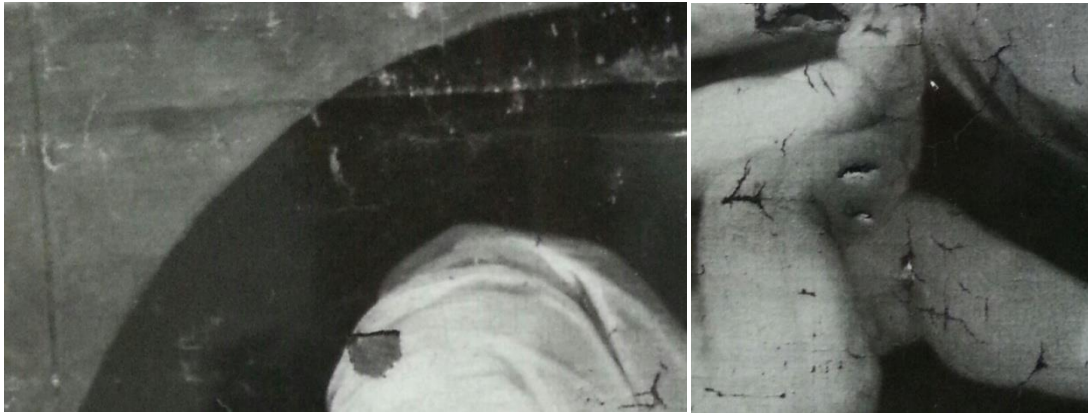
Yukarı köşeden 15 cm aşağıya doğru ve 17,8 cm sol köşeden sağa doğru gidildiğinde kesişme noktasında 2,4 x 1,9 mm ölçüsünde boya kayıpları mevcuttur. Kayıpların köşeleri düzensizdir ve arka tarafından yapılan yama görülmektedir. 21 cm yukarı köşeden aşağıya doğru ve 27,5 cm soldan sağa doğru gidildiğinde kesişme noktasında Madonna'nın yüz kısmında 6 x 1,6 mm ölçülerinde boya kayıpları görülmektedir. (Resim 7).

Resim 7

“Madonna ve Çocuk” tablosundaki Madonna'nın yüzünde görülen boya kayıpları ve yırtıklar.

Tuvalin sol taraftaki sınırından 10,5 mm sol köşeden sağa doğru ve 27 cm üst köşeden aşağıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında 7,2 x 2,5 cm ölçülerinde kama şekilli yama mevcuttur. Yamanın kenarlarında astar tabakasıyla beraber boya dökülmeleri görülmektedir (Resim 4). 10 cm sol köşeden sağa doğru ve 35,5 cm alt sınırdan yukarıya doğru gidildiğinde kesişme noktasında 2,6 x 2 cm ölçüsünde delik görülmektedir. Bu delikten sola doğru 4,5 cm uzunluğunda dalga şeklinde yırtık mevcuttur. Tuvalin merkezinde pek çok sayıda boya kayıplarına, çatlaklara, deformasyonlara ve boşluklara rastlanmaktadır. Sol köşeden 4,5 cm sağa doğru vernik akmalarını çok rahat görmek mümkündür. Boya tabakasının açık renk tonları olan yerlerde Craquelure (örümcek ağı şekli) şeklinde çatlaklara ve boya kabarmalarına rastlanmaktadır. Ketenin ısı ve nem değişikliğine çok fazla maruz kalması nedeniyle, eserin kenarları boyunca her taraftan keten şaseye iyice oturmuş ve arka taraftaki şasenin izleri ön tarafa çıkmıştır (Resim 8).

Resim 8

“Madonna ve Çocuk” tablosunun ön yüzünde görülen boya kayıpları ve yırtıklar.

Vernik: ressamın kapladığı orijinal vernik; ince, tek kat, çok kirli ve bazı yerlerde solmuştur.

Laboratuvar analizlerinin verileri:

№	Araştırmanın türü ve amacı	Araştırmanın açıklaması ve sonucu	Verilerin depolama yeri, № ve sonuç tarihi	İcracı, görevi (ismi, soyadı)
1.	Astar tabakasının incelenmesi.	Astar tek katlı, ince dokulu, hardal sarısı (okra) rengindedir. Astar tabakasının kalınlığı 10 mikrondur. Deneme çalışmasının yapılması için alınan astar örneğini 1-2 dakika 60-70 °C ısıda ısıtıyoruz. Isıtılan örneğe hazırladığımız karışımı: 2-3 damla saf (distile edilmiş) suya 1 damla NSE ve 1 damla Lugol reaktifi ilave ediyoruz. Astar kırmızı-kahverengini aldı. Bu reaktifler yağ ve karbonhidratı algılıyor ve elde edilen sonuç:	MSHEBRM № 6 25/XI/87	Kimya mühendisi ...Guliyeva

		astarda kullanılan yağ oranı yüksektir ve hala pigmentler canlıdır.		
--	--	---	--	--

Yapılacak çalışmaların programı ve gerekçeleri.

Restorasyon başlatılmadan önce yapılacak tüm restorasyon işlemlerinin içeriği ve serisi 27/08/1987 tarihinde özel restorasyon yetkili komisyonunda tartışılmıştır ve № 6 protokolle kabul edilmiştir. Tablo 1.

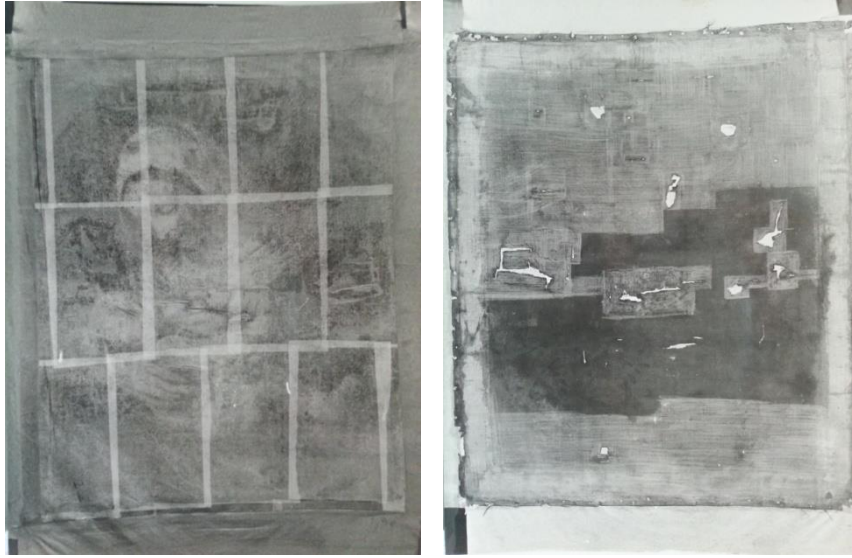
Tablo 1.

Restorasyon işlemlerinin içeriği ve serisi:

1.	Tablonun tozlardan arındırılması.
2.	Boyaların dökülmesini önlemek maksadıyla yüzeyin tutkalla yapıştırılmasının gerçekleştirilmesi.
3.	Destekleme ve güçlendirme amaçlı kullanılan tuvalin hazırlanması.
4.	Şaseden ketenin çıkarılması.
5.	Yeni şasenin hazırlanması.
6.	Çalışma amaçlı geçici şase üzerine ketenin gerilmesi.
7.	Tuvalin arka yüzünde mekanik temizliğin yapılması.
8.	Yeni tuvale tablonun yapıştırılması ve güçlendirilmesi.
9.	Yeni şaseye gerdirilmesi.
10.	Boyaların dökülmesini önleyen tutkalın kaldırılması.
11.	Astar tabakasının güçlendirilmesi.
12.	Yüzeysel kir ve vernik tabakasının kaldırılması.
13.	Koruyucu tabakanın (vernik) sürülmesi.
14.	Yağlı boyalarla tonlama işleminin tamamlanması.

3. “Madonna ve Çocuk” tablosunun restorasyon aşamaları.

Tablonun restorasyon öncesi analizleri tamamlandıktan sonra, ilk önce mekanik temizliğe başlanır. Tablonun yüzeyindeki tozların mekanik usulle alınması el vakum süpürgesi ve ya küçük fırçaların yardımıyla gerçekleştirilmektedir. 10 x 15 cm alana boyaların dökülmesini önlemek için %3'lük balık tutkalı ve papirüs kağıdı uygulamaktadır. Boya tabakasının yüzeyine ilk başta %3'lük balık tutkalı sürülür, daha sonra bu yapışkan tabakasının yüzeyine kağıt oturtulur. Kağıt boya tabakasının tüm yüzeyine oturtulduktan sonra, kağıt ile boya tabakası arasında sıkışan hava boşluğu nedeni ile kabarcıklar oluşur. Kağıt ile boya tabakası arasında oluşan hava kabarcıkları avuç içi ile tablonun sınırlarına doğru itilmelidir (Resim 9).

Resim 9

“Madonna ve Çocuk” tablosunun ön ve arka yüzünün papirüs kağıdı ile kaplanması ve kraft kağıdıyla gerdirilmesi.

Restorasyon işlemlerine başlamadan önce, keten kendi şasesinden sökülüyor. Sökülen keten kraft kağıdının desteği ile geçici şaseye gerdiriliyor. Kraft kağıdının genişliği 15 cm dir. Kraft kağıdının iç kısmı, ketenin kenarlarına metil selüloz yapışkanı ile yapıştırılır. Yapıştırılan alan kuruduktan sonra, kraft kağıdı su ile ıslatılır ve kraftın kurumasıyla ketenin kenarları geçici şaseye iyice gerdirilir. Balık tutkalı tablonun arka yüzüne, organik tüylü geniş fırça ile ilk başta ılık halde %3 oranında, daha sonra ikinci tabaka %5 oranında ve en son üçüncü tabaka %7 oranında sürülür. Fırçayla sürülen tutkalı zaman kaybetmeden hızlı bir şekilde ve yüzeyin her yerine aynı kalınlıkta sürülmesine özen gösterilmelidir. Bu işlemin yapılmasının nedeni ise tutkalın ön yüze geçmesini engellemektir. Eserin sağlamlaştırılması için kullanılan yeni keten geçici çerçeveye gerdirilir ve sırasıyla %3, %5, %7 oranında balık tutkalı sürülür. İlk tabaka organik tüylü geniş fırça ile ılık halde % 3 oranında sürülmektedir. İkinci ve üçüncü tabakalar ise spatül ile uygulanmaktadır. Ketenin güçlendirilmesi aşaması bu şekilde yapılır: 1:10 ölçüsünde hazırlanan (10 tatlı kaşığı balık tutkalına 1 tatlı kaşığı bal ekleniyor) %10 balık tutkalının bal ile karışımını hem tablonun arka yüzüne, hem de güçlendirme maksadıyla kullanılacak ketene sıcak halde sürmelidir. Daha sonra güçlendirme maksadı ile kullanılan yeni ketene eserin arka tarafı oturtulur. Yapıştırılan ketenin arka tarafından yapışkanın fazlası, filtre kağıdı ile alınır. Daha sonra eser prese konulur. Tablo prestan alındıktan sonra, filtre kağıdı konularak 60 °C ısıtılmış ütü ile ütülenir. Bu işlem, tabloda kalan nemin tamamen alınması için yapılmaktadır. Geçici ve sabit şaseleri ahşap restoratörü A. Gurbanov hazırlamıştır. Tuval yeni

şaseye kasnak ve “stek” çivilerinin desteğiyle gerdirilir. Tuval gerdirildikten sonra tablodan dökülen eski astarların yerine, yeni restorasyon astar tabakası doldurulur (Resim 10).

Resim 10

“Madonna ve Çocuk” tablosunun ön ve arka yüzünün boşluklarına astar tabakasının doldurulması.

Astar tabakasının hazırlandığı karışım %10 balık tutkalı ve tebeşirdir (günümüzde bologna alçısı kullanılmaktadır). Boşluklara hazırlanan astar tabakası bisturi ve küçük spatül ile doldurulur. Astar tabakasının düzleştirilmesi saf su ve şişe mantarının yardımı ile gerçekleştirilir. Tablonun yüzeyindeki kir tabakasının kaldırılması için kullanılan karışım %60 saf su + % 35 pinene (kimya formülü $C_{10}H_{16}$) + %5 etil alkoldür. Tablonun yüzeyinde oluşan kir katmanı pamuklu çubuklarla temizlenir (Resim 11).

Resim 11

Kir katmanının pamuklu çubukla kaldırılma yöntemi⁷.

Tablonun sol tarafındaki verniğin kalıntısı bisturi ile temizlenir. Tablonun yüzeyindeki kir katmanını temizlerken, alt kısmın sağ köşesinde koyu-kırmızı boya üzerine siyah boya ile “B”(B) yazılan harf yani, ressamın imzası ortaya çıkmıştır. Kir katmanı tamamen kaldırıldıktan sonra, boya tabakası damar verniğinin ve pinenin 1:1 oranında hazırlanan karışımı ile kaplanır. Koruyucu vernik tabakası geniş fırçayla yatay olarak sürülür. En son yapılan tonlama işlemi yağı azaltılmış özel hazırlanan yağlı boya ve 2, 3 numaralı kolonko fırçaları ile yapılmaktadır (Resim 12).

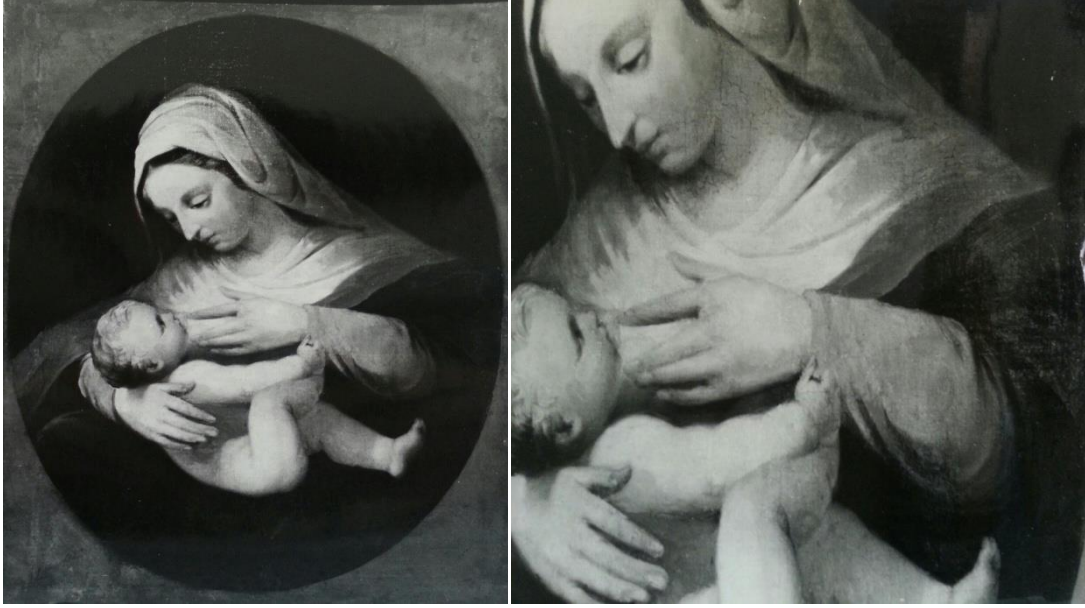
Resim 12

Kolonko fırçaları.

“Madonna ve Çocuk” tablosunun restorasyonu ve konservasyonu yapılırken çekilen tüm fotoğraflar Rüstem MUSTAFAYEV adına Azərbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesinin “Negatif” deposunda restorasyon merkezinin № 182 dosyasında korunmaktadır (Resim 13).

⁷ R. MUSTAFAYEV adına Azərbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesinin bünyesinde kurulan “Restorasyon Laboratuvarı”nın yağlı boya tablo restoratörü Sakina Manafova. 2013

Resim 13

“Madonna ve çocuk” Tablosu. Restorasyondan sonra. Env: 238/2108. 1987

Tablonun restorasyonu 22 Nisan 1988 yılında tamamlanmıştır. Envanterin en sonunda “Eserin muhafazasına dair tavsiyeler” kısmında yer alan restoratörün önerisi: “Tablonun dış etkenlerden korunması için, eser +18 °C ısı ve %50-65 nem oranının sabit olduğu ortamda korunmalıdır.” Tablonun restorasyonunda uzman restoratör Ferhat Hacıyev ve yağlı boya restorasyonunda uzman restoratör Natig Seferov çalışmıştır⁸ (Resim 14).

Restorasyondan önce

Restorasyondan sonra

Resim 14

⁸ “Madonna ve Çocuk” tablosunun restorasyon envanteri R. MUSTAFAYEV adına Azərbaycan Devlet Güzəl Sanatlar Müzesinin Tasviri Sanat deposundan 2014 yılının Şubat ayında alınmışdır və envanterdən alınan Rus dilindəki bilgiler makaleyə tərcümə edilərək keçirilmişdir. s 10

4. SONUÇ

“Madonna ve Çocuk” tablosunun restorasyonu 1987 yılında yapıldığı halde tüm restorasyon prensipleri göz önünde bulundurulmuştur. Eserin restore edildiği dönemi göz önünde bulundurursak, günümüzde kullanılan optik ve spektroskopi incelemeler, X-Ray teknikleri ile yapılan analiz yöntemleri olmadan da başarı ile eserin restorasyonu tamamlandı. Bunun en önemli nedeni restoratörün restore ettiği eserin bir ressam gibi tüm teknik bilgisine sahip olmasıdır. Restorasyon eğitiminin verildiği her üniversitede uzman restoratörlerin bir cümlesine dikkatinizi çekmek istiyorum: “Bir ninenin dokuduğu halıyı restore etmek istiyorsan, önce o ninenin dokuduğu halıyı dokuyabilmelisin.” Bu örnekte de gördüğümüz gibi Ferhat Hacıyev ve onun yetiştirdiği öğrencilerin ilk başta restore edecekleri her hangi bir ressamın tablosunu en az o ressam kadar yapabilme kabiliyetinde olmaları gerekiyordu ki, daha sonra o eserin tüm yapım ve teknik bilgilerine hakim bir şekilde tabloyu büyük ustalıkla restore edebilsinler. Bu nedenle de tarihi yaşatan ve canlandıran uzmanlara ressam-restoratör denilmektedir.

Günümüzde Azerbaycan Cumhuriyeti’nde yağlı boya tablo restorasyonu üç merkezde yapılmaktadır. Yapılan tüm restorasyon aşamaları Azerbaycan’da restorasyonun temelini kuran Ferhat HACIYEV’in öğrencileri tarafından yapılmaktadır. Merkezlerden biri “Müze Servetleri ve Hatıra Eşyalarının Bilimsel Restorasyon Merkezi”dir. Merkezi kuran Ferhat Hacıyev’in yağlı boya tablo restorasyon çalışmalarını öğrencilerinden Natig Seferov, Humar Aliyeva, Elmira Safarova vb. devam ettirmektedir. Yağlı boya tablo restorasyonu yapan ikinci merkez 2010 yılında uzman restoratör Natig Safarov’un yönetiminde R. MUSTAFAYEV adına Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Müzesinin bünyesinde kurulan Restorasyon Laboratuvarı’dır. Laboratuvarda yağlı boya tablolar, karakalem ve akvarel çalışmalar, seramik, metal vb. eserler büyük ustalıkla restore edilmektedir. Üçüncü merkez AMEA Milli Azerbaycan Tarih Müzesinin bünyesinde 1968 yılında kurulan Restorasyon Laboratuvarıdır. Restorasyon Laboratuvarında Ferhat Hacıyev’in restorasyon alanında yetiştirdiği iki evladı (kızı) uzman restoratör Gülşen Hacıyeva ve (oğlu) uzman restoratör İbrahim Hacıyev yağlı boya tabloların restorasyonunu büyük ustalıkla yapmaktadırlar. Azerbaycan’da gelişmekte olan sanat eserlerinin restorasyon tarihini ve günümüzdeki inkişafını incelediğimizde her gün daha da gelişen dünya standartlarına cevap verebilecek restorasyon laboratuvarlarını, restorasyon ve konservasyon malzemelerini, ekipmanlarını ve kimyasalları görmekteyiz.

KAYNAKLAR

- [1] Б. Сланский. “Техника Живописи”. Москва. 1962, s 419
- [2] Е. В. Кудрявцев. “Техника Реставрации Картин”. Москва. 2002, s 250
- [3] G. HACIYEVA, H. BABAYEV. “Restoratör-ressamların ilk Cumhuriyet sergisi”. Katalog. Bakü. 1977. s 14.
- [4] G. HACIYEVA. “Sanat eserlerinin bilimsel restorasyon problemleri”. Edebiyat ve Güzel Sanatlar Gazetesi. Bakü. 1984. 24 Haziran. №26 (2109). s 12.
- [5] H. BABAYEV. “Дороги жизни ФАРХАДА ГАДЖИЕВА (Ferhat HACIYEV’in hayat yolu)”. Vışka gazetesi. Bakü, 1999. s 8.
- [6] М. В. Формоковский. “Консервация и Реставрация Музейных Коллекций”. Москва. 1947, s 143.